

Likovno stvaralaštvo djece potaknuto stvaralaštvom Gustava Klimta

Ištvančić, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:821398>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Maja Ištvanić

LIKOVNO STVARALAŠTVO DJECE POTAKNUTO
STVARALAŠTVOM GUSTAVA KLIMTA

Diplomski rad

Zagreb, srpanj 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Maja Ištvanić

LIKOVNO STVARALAŠTVO DJECE POTAKNUTO
STVARALAŠTVOM GUSTAVA KLIMTA

Diplomski rad

Mentor rada: prof. dr. art., Antonija Balić

Zagreb, srpanj 2022.

Sadržaj

Sažetak

1. UVOD	1
2. GUSTAV KLIMT	2
2.1. Stvaralački stil	3
2.1.1. Skandal	3
2.2. Djela	6
2.3. Secesija	12
2.3.1. Secesija u Hrvatskoj	14
2.4. Zlato kroz povijest i njegovo značenje	17
2.4.1. Antički svijet	18
2.4.2. Bizantska i ranokršćanska umjetnost	19
2.4.3. Antički rukopisi	20
2.4.4. Perzijsko, indijsko i mogulsko minijaturno slikarstvo	21
2.4.5. Srednjovjekovna i renesansna Italija	21
2.4.6. Suvremeno doba	23
3. LIKOVNI IZRIČAJ	24
3.1. Likovni simboli	24
3.1.1. Linije	25
3.1.2. Krug	27
3.1.3. Kvadrat	28
3.1.4. Trodimenzionalnost	29
3.2. Faze dječjeg likovnog izričaja	29
4. STVARALAŠTVO GUSTAVA KLIMTA KAO POTICAJ DJEČJEM STVARALAŠTVU	31
4.1. Realizirane aktivnosti	31
5. ZAKLJUČAK	49
Prilozi	50
Popis literature	53
Izjava o izvornosti završnog/diplomskog rada	54

Sažetak

Svrha secesije bila je pružiti priliku svakoj osobi da percipira djelo kako njemu odgovara, u skladu s njegovom prirodom življenja i prihvaćanja svijeta oko sebe. Poticala je svakoga na slobodu izražavanja svojih misli i osjećaja. Upravo je ta sloboda bila velika motivacija i inspiracija pojedincima u stvaranju svojih velikih umijeća. Brojni su se susreli s kritikama tadašnjeg društva, ali usprkos valovima neshvaćanja, njihova djela danas žive i bude nove umjetnike. Najistaknutiji umjetnik toga doba bio je Gustav Klimt. Rođen je 14. srpnja 1862. Sa 14 godina dobio je državnu stipendiju za studiranje u *Bečkoj umjetničkoj školi*. U *Visokoj školi za umjetnost i obrt* pokazao je svoju darovitost koja mu je omogućila prve narudžbe za ukrašavanje velikih javnih zgrada koje su se gradile tijekom 1880-ih i 1890-ih godina. Njegove dekoracije izazvale su oštre kritike konzervativnog Beča, ali je on slikanjem veličanstvenih portreta žena iz otmjenog društva mogao dovoljno ugodno živjeti, oslobođen narudžbi. Klimt nije bio buntovnik. Klonio se javnosti, a privatni život držao je za sebe. Iz njegovih slika zrcali se unutarnji svijet i ljepota puna senzualnosti. Unatoč preprekama društva, dopustio je svijetu da upozna njegov unutarnji svijet. Poput svakog umjetnika i on je tragao za sredstvom izražavanja. Koristio je razne geometrijske oblike i razne boje, najviše zlatnu, kako bi svoje misli, osjećaje i svijet koji je oslikavao pretočio u stvarnost i dočarao ih publici. Svatko od nas je poput umjetnika čija djela danas gledamo. Umjetnik s vlastitim izričajem.

Dijete dolaskom na svijet neprestano istražuje, isprobava i kroz interakciju s okolinom ono uči i pronalazi alate vlastitog stvaralaštva. Upoznavajući ga s ranim djelima i likovnim alatima, dijete razvija kritičko mišljenje što ima višestruko značenje za njegov psihički razvoj. Dijete stvara kreativan odnos u interakciji s okolinom. Tada okolinu mijenja u skladu s osobnim rastom i razvojem.

Ključne riječi: izražavanje, sloboda, darovitost, unutarnji svijet, interakcija

Summary

The purpose of secession was to provide an opportunity for each person to perceive the work as he sees fit, in accordance with his nature of living and accepting the world around him. She encouraged everyone to express their thoughts and feelings freely. It was this freedom that was a great motivation and inspiration to individuals in creating their great skills. Many have met with criticism from the society of the time, but despite waves of misunderstanding, their works live on today and awaken new artists. The most prominent artist of the time was Gustav Klimt. He was born on July 14, 1862. At the age of 14 he received a state scholarship to study at the Vienna School of the Arts. At the College of Arts and Crafts he demonstrated his talent which enabled him to make the first orders to decorate large public buildings that were built during the 1880s and 1890s. His decorations provoked harsh criticism from conservative Vienna, but he was able to live comfortably enough, free of orders, by painting magnificent portraits of women from posh society. Klimt was not a rebel. He shunned the public and kept his private life to himself. His paintings reflect the inner world and beauty full of sensuality. Despite the obstacles of society, he allowed the world to get to know his inner world. Like any artist, he sought a means of expression. He used various geometric shapes and various colors, mostly gold, to turn his thoughts, feelings and the world he painted into reality and convey them to the audience. Each of us is like the artist whose works we see today. An artist with his own expression.

When a child is born, he constantly explores, tries and through interaction with the environment he learns and finds the tools of his own creativity. By introducing him to early works and art tools, the child develops critical thinking which has multiple meanings for his mental development. The child creates a creative relationship in interaction with the environment. Then the environment changes according to personal growth and development.

Keywords: expression, freedom, giftedness, inner world, interaction

1. UVOD

U svijetu u kojem živimo interakcija s drugima postala je bitna, svjesna, ali i nesvjesna potreba naše svakodnevnice. Postala je neizostavno sredstvo snalaženja i organiziranja pojedinca u životnoj sredini unutar koje on kreira svoj život i rad, a koja je ujedno preslika njegova unutarnjeg stanja duha. U toj organizaciji sjedinjene su spoznaje, osobine i ličnosti svake individue. Prostor u kojem živimo i stvaramo odraz je našega postojanja. Svatko od nas ima vlastitu paletu boja kojima oslikava svaku misao, osjećaj i želju. Naše palete razlikuju se od boja, nijansi i oblika. Šarolike su poput svijeta u kojem odrastamo. Moćne su jer kriju ono što druge palete nemaju - jezik i izričaj. Jezik se može pojaviti u različitim oblicima, teksturama, bojama i mirisima. Na pojedincima je da na svom razvojnem putu pronađu svoj jezik. Na tom putu startamo kao dijete kojemu su putevi života nepoznati i sve što može je upijati ono s čim dođe u doticaj. Ovdje mu pomažu odgojitelji, aktivni sudionici procesa ranog odgoja i obrazovanja mladih. Izlaganjem djece djelima svjetski reprezentativnih umjetnika tijekom odrastanja te upoznavanjem različitih likovnih tehnika, kod djece će poticati primanje i oblikovanje osebnih stilova, oblikovanje osobnog izričaja i nastanak kreativnih ideja. Time oplemenjuju i obogaćuju vlastitu sliku o sebi i o svijetu u kojemu žive.

2. GUSTAV KLIMT

Slika 1. Gustav Klimt (1862. – 1918.)

Gustav Klimt rođen je 14. srpnja 1862. u siromašnoj obitelji. Njegov je otac bio češki emigrant koji je svojim neuspjelim zanimanjem zlatara i gravera jedva uzdržavao ženu i obitelj od sedmero djece. Živjeli su u bečkom predgrađu Baumgartenu. Sa 14 godina Gustav je dobio državnu stipendiju za studiranje na *Kunstgewerbeschule*, Bečkoj umjetničkoj školi. U *Visokoj školi za umjetnost i obrt* pokazao je svoju darovitost koja mu je omogućila njegove prve narudžbe za ukrašavanje velikih javnih zgrada koje su se gradile tijekom 1880-ih i 1890-ih godina. U suradnji s bratom i umjetnikom Franzom Matschom osnovao je podružnicu *Klimt-Matsch* i dobivao gotovo sve važnije poslove, kao što je oslikavanje znamenitih bečkih spomenika secesije, *Zgrada bečke secesije* u Beču i *Palača Stoclet* u Bruxellesu. Godine 1897. skupina umjetnika, koja je željela na moderniji, pustolovniji način stvarati svoja djela, osnovala je *Secesiju*, a Klimt je postao prvim predsjednikom. Kraj devetnaestog stoljeća bilo je razdoblje velike arhitektonske aktivnosti. Car Franjo Josip je u Beču 1857. godine naredio uništenje utvrda koje su okruživale srednjovjekovno gradsko središte. Rezultat toga bio je *Ringstrasse*, novi kvart s veličanstvenim zgradama i prekrasnim parkovima, sve plaćeno iz javnih troškova. To je značilo da su mladi Klimt i njegovi partneri imali dovoljno prilika pokazati svoj talent. Počele su im dolaziti i narudžbe za ukrase namijenjene priredbi organiziranoj povodom

proslave srebrnog vjenčanja cara Franje Josipa i carice Elizabete. Ubrzo su uslijedila i druga javna povjerenstva. (G. Neret, 2001.)

Njegove dekoracije počele su izazivati oštre kritike konzervativnog Beča, ali on je slikanjem veličanstvenih portreta žena iz otmjenog društva mogao dovoljno ugodno živjeti, oslobođen narudžbi. Klimt nije bio buntovnik. Klonio se javnosti, a i privatni život držao je za sebe. Iz njegovih slika zrcali se unutarnji svijet i ljepota puna senzualnosti. Umro je u Beču 6. veljače 1918. godine, nekoliko mjeseci prije potpunog sloma Austro-Ugarske i svijeta kakav je poznao. (N. Harris, 1995.)

2.1. Stvaralački stil

Nakon smrti njegova oca i brata Ernsta 1892. godine, čini se da je došlo do izrazitog zahlađenja u radnom odnosu između Klimta i Matscha jer je Klimt počeo istraživati pustolovnije teme. Godine 1894. Matsch se iselio iz njihovog zajedničkog ateljea, a 1897. Klimt je zajedno sa svojim najbližim prijateljima istupio iz *Künstlerhausgenossenschaft*, Zadruga austrijskih umjetnika, kako bi formirao novi pokret poznat kao *Secesija*, na čelu kojega je on postao predsjednik. Secesija je doživjela veliki uspjeh, održavši i prvu i drugu izložbu 1898. godine. Pokret je zaradio dovoljno novaca da naruči svoju vlastitu zgradu koju je dizajnirao arhitekt Joseph Maria Olbrich. Iznad ulaza je bio njihov moto: „*Svatom vremenu njegova umjetnost, umjetnosti njena sloboda*”. Secesija je predstavljala najbolje od austrijske umjetnosti u čijem je središtu bio Klimt. Kako se udaljivao od svojih tradicionalnih početaka, ubrzo se našao u središtu niza skandala koji su mu trebali promijeniti cijelu karijeru. (J. Rogoyska i P. Bade, 2005.)

2.1.1. Skandal

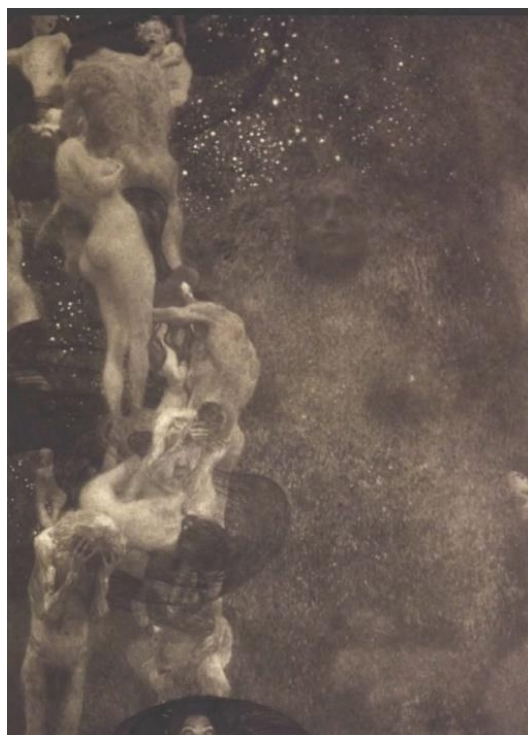
Gustav Klimt bio je jedan od najvažnijih austrijskih umjetnika. Prije stvaranja najpoznatijeg djela „*Poljubac*” Sveučilište u Beču osmislilo je projekt za koji je on bio zadužen. Sveučilište u Beču osnovano je 1365. godine što ga čini najstarijim postojećim sveučilištem njemačkog govornog područja. Naravno, objekti nisu isti kao prije 650 godina. Plan Heinricha von Ferstela, odgovornog arhitekta, bio je uređenje prostorija prije otvaranja nove zgrade. Međutim, zbog nedostatka novčanih sredstava Ferstelov plan postavljanja slika na strop morao je biti odbačen. Deset godina kasnije projekt je oživio.

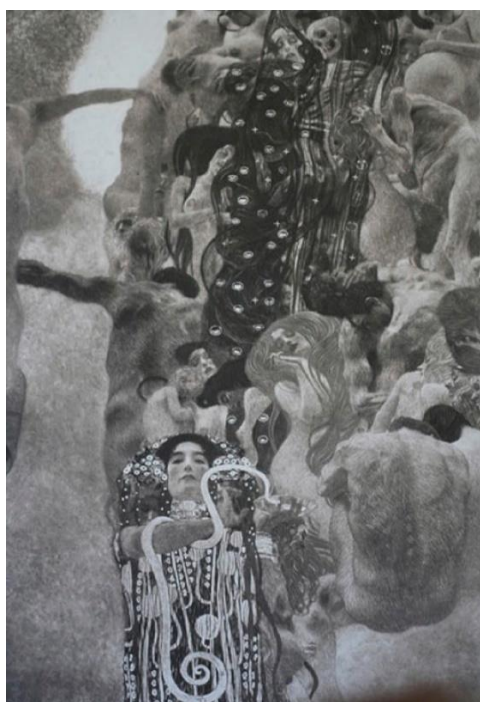
Slika 2. Sveučilište u Beču, 1365.

Godine 1894. godine ministarstvo obrazovanja pozvalo je je slikare Gustava Klimta i Franza Matscha, koji su zajedno radili pod nazivom *Künstler-Compagnie* (Tvrтка umjetnika), da naslikaju nekoliko slika za strop gledališta. Između ostaloga, trebali su naslikati četiri slike posvećene četirima fakultetima bečkog sveučilišta. Matsch je odabran da ilustrira teologiju, dok je Klimt preuzeo motive za filozofiju, medicinu i jurisprudenciju. Naravno, kako bi sve bilo po pravilima, umjetnička komisija sveučilišta zatražila je prethodno konkretne nacрте Matscha i Klimta. Matsch je predao svoje nacрте 1893., a Klimt godinu dana kasnije. Komisija je bila zadovoljna i umjetnicima je dan pristanak za početak rada. Godine 1898., kada su predali svoje prve gotove slike, vidjelo se veliko odskakanje od predanih nacрта. Matsch se striktno držao svojih nacрта i stekao priznanje, za razliku od Klimta.

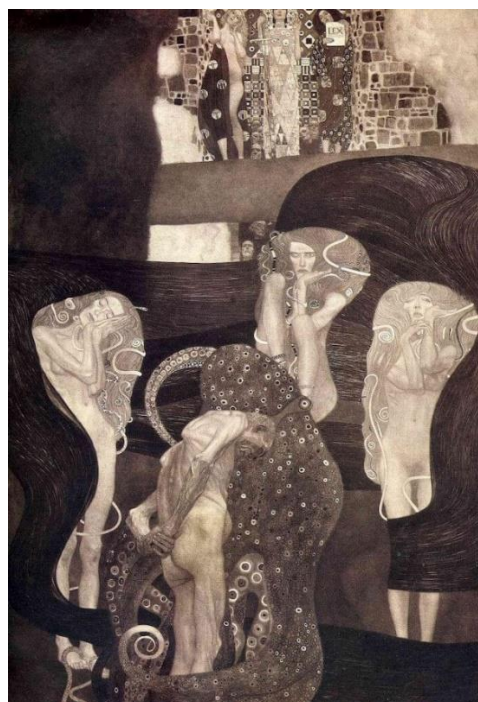
Naime, dok je četiri godine radio na djelu „*Filozofija*”, promijenio je stil i samostalno razvijao svoje ideje što je dovelo do suprotnih i nimalo ugodnih mišljenja i stavova klijenata. Klimt je predstavio mračni pogled na filozofiju jer je pokazao da traži ljude umjesto da ih pronađe, kao što su htjeli sveučilišni dužnosnici. Njegova djela su prikazivala kožu više nego što se smatralo dopuštenim u društvu. Unatoč kritikama, svoja djela izložio je 1900. godine u *Bečkoj secesiji*, a na svjetskoj izložbi u Parizu dobio je zlatnu medalju. Franz Matsch se nije slagao s radom i stavom Klimta te je njihov odnos završio. (J. Rogoyska i P. Bade, 2005.)

Slika 3. „Filozofija” (1900.)

Slika 4. „Medicina” (1901.)

Slika 5. „Jurispudencija” (1903.)

Godine 1901. predstavio je djelo „*Medicina*” javnosti, što je dovelo do većeg negodovanja. Potpuno se odrekao iscjeliteljskih moći medicine i prikazivao gole ljude, razorene bolestima i neizbježnu smrt u sredini. Tako je došao i do austrijskog parlamenta jer se čak i na njemu raspravljalo o njegovim postupcima. Vidjevši da mora reagirati na nadolazeće kritike, preko novina „*Wiener Morgenzeitung*” odgovorio je da „*Nije važno koliko ljudi to voli, nego tko voli*”. I sam je bio zadovoljan. To je vrijedilo i za sliku „*Jurisprudencija*”. Ali, kada su slike bile izložene zajedno, Klimtova i Matschova djela se nisu stilski podudarala. Sveučilište je zabranilo Klimtu izlagati svoje slike na svjetskoj izložbi u St. Louisu 1904. godine i stavilo je Matschove radove na strop gledališta 1905. godine. Klimt je u travnju 1905. odustao od zadatka i vratio naknadu koju je već primio od ministarstva. Novčanu pomoć dobio je od bečkog poduzetnika Augusta Lederera koji je potom bio vlasnik djela „*Filozofija*”. Lederer je ubrzo nakon toga kupio i djelo „*Jurisprudencija*”, dok je djelo „*Medicina*” kupila *Österreichische Galerie* (Austrijska galerija). Klimt do svoje smrti nije prihvaćao nikakve javne ugovore i slikao je samo po narudžbi privatnih osoba. Nakon njegove smrti 1918. godine, njegove su fakultetske slike nekoliko puta zajedno izlagane na ispitu. (J. Rogoyska i P. Bade, 2005.)

2.2. *Djela*

„Nisam zainteresiran za sebe kao temu za slikanje, već za druge, posebno žene...”

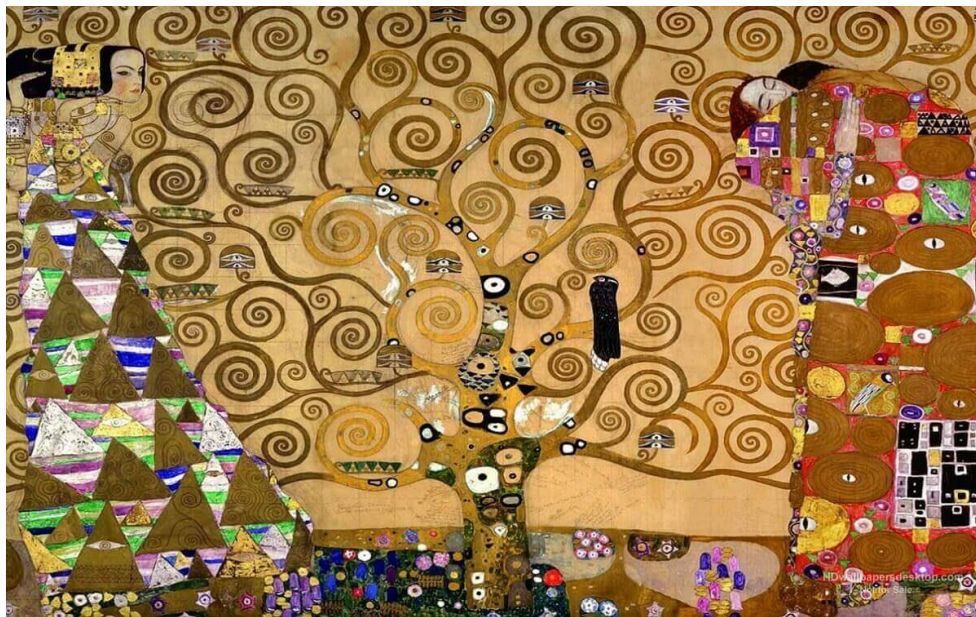
(J. Rogoyska i P. Bade, 2005., str. 5)

Gustav Klimt imao je svojevrsni način prikazivanja svijeta, posebno žena koje su bile najčešći subjekt njegova stvaralaštva. Gledajući u njegova djela mnogi će reći da su neukusna, pretjerana, pretrpana jakim bojama, posebno zlatnom koja čini glavnu preokupaciju. Mnogo geometrijskih likova i linija stvarat će pravu zbrku i konfuziju. Drugima će te sastavnice prikazivati realnost života i onoga što on donosi. Upravo je život bio ta pokretačka sila i „zvijezda vodilja” za stvaranje ne samo djela, već samog Gustava Klimta kao osobe i na kraju onoga što je volio biti, umjetnika. Za gotovo sve što je radio Klimt je napravio skice. Ponekad je bilo i preko sto crteža za jednu sliku, od kojih je svaki prikazivao drugačiji detalj, bilo da se radi o komadu odjeće, nakitu ili jednostavnoj gesti. Crtanje je za njega bilo jedinstveni oblik

opuštanja, spontanog izražavanja bez ograničenja koje mu je donosilo ulje na platnu. (J. Rogoyska i P. Bade, 2005.)

„Ja sam siguran da nema ničeg iznimnog u vezi mene kao osobe. Ja sam jednostavno slikar koji slika svaki dan od jutra do mraka. ... Nisam baš dobar u govoru i pisanju, pogotovo kad moram razgovarati o sebi ili svom poslu. Sama ideja da moram napisati jednostavno pismo ispunjava me tjeskobom. Bojim se da ćete morati dalje bez mojeg portreta, bilo da je naslikan ili napisan riječima, ali to nije veliki gubitak. Tko god me želi znati bolje, to jest kao umjetnika, a to je jedino što vrijedi znati, trebao bi proučavati moje slike i pokušati iz njih izvući tko sam i što želim.”

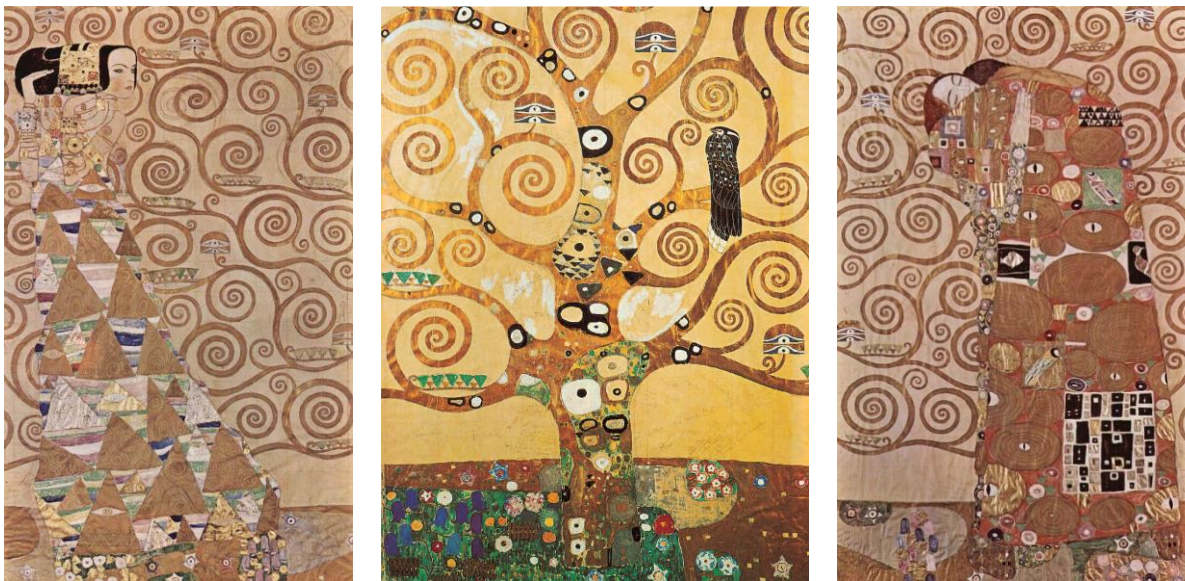
(J. Rogoyska i P. Bade, 2005., str. 50)

Slika 6. „Drvo života” (1905.)

Drvo života važan je simbol koji koriste mnogi teolozi, filozofi i mitolozi. Ono označava vezu između neba, zemlje i podzemnog svijeta. Ovo je jedini pejzaž koji je Klimt stvorio u svom zlatnom razdoblju. Služio se tehnikom ulja na platnu koristeći zlatnu boju kako bi stvorio

luksuzno umjetničko djelo. Ovo djelo je originalno naspram drugih slikarskih umijeća. Grane stvaraju mitsku simboliku, predstavljajući vječnost života – uvijaju se, vrte, okreću, spiralne su i valovite, stvaraju splet jakih grana, dugih loza i krhkih niti, što prikazuje složenost života. Sa svojim granama koje sežu do neba i korijenjem drvo života stvara vezu između neba i zemlje, koncept koji se koristi često u religijama, kulturama i ideologijama. Ono stvara vezu s podzemnim svijetom, što označava konačni determinizam koji vlada nad bilo kojim živim bićem, koje se rađa, raste i potom se vraća natrag u zemlju. Postoji i drugo objašnjenje ovog prikaza. Mnogi smatraju da je ovo prikaz ženskog lika koji simbolizira rast i brigu, dok je muški lik prikazan šturo i necjelovito. Njihovo ujedinjavanje stvara život. Također, postoji teorija da slika simbolizira spoj između najvećih čovjekovih vrlina, a to su snaga, mudrost i ljepota. Stablo koje poseže prema nebu simbol je čovjekove trajne čežnje da postane više, ali su mu korijeni još uvijek vezani za zemlju. (J. Rogoyska i P. Bade, 2005.)

Slika 7., 8., 9. „Plesačica”, „Drvo života”, „Zagrljaj”

Jedna od važnih kvaliteta ovih djela je što izaziva gledatelje da provedu više vremena promatrajući i tražeći značenja, a upravo je to ono što Gustav Klimt želi. Dok umjetnik koristi bogatstvo simbola, zlato za boje i druge luksuzne tehnike kako bi ilustrirao čarobni svijet, prisutnost jedne crne ptice privlači gledatelja prema središnjem dijelu slike. Crna ptica je

podsjetnik da sve što ima početak ima i kraj, jer su crne ptice korištene kao simbol smrti u mnogim kulturama. (J. Rogoyska i P. Bade, 2005.)

Slika 10. „Poljubac” (1907.)

Klimtovo najpopularnije djelo „*Poljubac*”, dimenzija 180 cm x 180 cm, nalazi se u bečkoj *Austrijskoj galeriji*. Upravo zbog zlatne boje i prirodne veličine ovo djelo ima snažnu prisutnost. Godine 1903. Klimt je dva puta putovao u Ravenu, u baziliku Svetog Vitalea. Njegovi mozaici imali su bizantski utjecaj na slike koje kasnije nastaju u Klimtovom „zlatnom razdoblju”. Korištenje zlata potječe iz Klimtove vlastite prošlosti, od metalnih radova njegovog oca i mlađeg brata Ernsta. Njegov interes za bizantsko razdoblje također je simbolizirao kretanje prema većoj stabilnosti, kroz statične, anorganske oblike; sugerirajući potragu za utočištem nakon umjetnikova istraživanja instinktivnih moći arhaične Grčke. Poljubac koji predstavlja vrhunac njegovog „zlatnog razdoblja”, ovim završava slične tematske studije tijekom njegove karijere, kao što su „*Beethovenov friz*” i „*Drvo života*”. Svako djelo vodi k shvaćanju mističnog sjedinjenja pojedinca s vječnim Svemirom. Obje figure su u potpunosti realizirane i simbolično spojene dok se suočavaju sa zlatnim ponorom savršenstva. Dominantna muška snaga označena je snažnim kaputom od muževnih crnih i sivih blokova, omekšanih ženstvenim organskim pomicanjem, koji podsjeća na *drvo života*. Ženska energija prikazana je pomoću krugova, cvjetnih motiva i valovitih linija koje teku prema gore. Na slici je prikazana

zlatna kiša koja blagoslivlja plodnu zemlju, nešto slično silaznim ružama u „*Beethovenovom frizu*”. Trokutasti listovi podsjećaju na vodene slike sa slika kao što su „*Vodene zmije*”. Ovdje se Gustav Klimt prepušta naturalizmu. (J. Rogoyska i P. Bade, 2005.)

Slika 11. i 12. „*Portret Adele Bloch Bauer I. i II.*” (1907. i 1912.)

Utjecaj egipatske umjetnosti na Klimtov rad možemo uočiti na djelu portreta supruge industrijalca Ferdinanda Bloch-Bauera. Dvaput je tražio Klimta da naslika Adelein portret. Ova slika, nastala na vrhuncu Klimtove karijere, potaknula je kritičare da osmisle izraz *Mehr Blech wie Bloch* (više mjedi, tj. novca nego Bloch). Portret se ističe mješavinom naturalizma, u slikanju lica i ruku, te ornamentalnim ukrasima koji se koriste za haljinu, stolicu i pozadinu. Poput „*Judite*” i „*Holofernove glave*”, način na koji ukras presijeca ramena i podlaktice stvara dojam sakaćenja. Budući da je Adele Bloch-Bauer, tema oba djela, bila jedna od Klimtovih ljubavnica, teško je ne potražiti psihološki razlog razdvajanja glave i tijela. Ona je bila jedina osoba koju je Klimt ikada naslikao dvaput. (H. Arnason, E. Mansfield, 2012.)

Slika 13. „Dama s lepezom“ (1918.)

Studija o omiljenoj temi Gustava Klimta, ženskom obliku, „*Dama s lepezom*” odražava i utjecaj japanskog trenda u modernoj umjetnosti i njegov osebujni stil. Kao jedno od kasnijih radova bečkog umjetnika, datum završetka slike je 1918., godina Klimtove smrti. Nakon što je pomogao u osnivanju bečke secesije, u svom je radu počeo preuzimati veće rizike nego ikada prije. Početkom 1900-ih njegova umjetnost postaje emotivnija i strastvenija. Žuta pozadina podsjeća na njegove slike iz zlatnog razdoblja kao što je „*Poljubac*”. Raznobojne ptice i cvjetovi s lozama odražavaju umjetnikovu karakterističnu bujnu upotrebu boja i ukrasa. Pozadina također imitira japanski tisak drvenih blokova svojim živopisnim, stiliziranim uzorcima. Golema haljina i lepeza koju drži također su ukrašeni. Uz živahne dekorativne elemente na ovoj slici, Klimt prelazi granicu između likovne umjetnosti i zanata. Njegova kombinacija ta dva odjeka je pokretačka snaga *Pokreta za umjetnost i obrt*, koji je počeo dobivati snagu tijekom ranog 20. stoljeća. Pokret je obuhvatio arhitekturu, tekstil, dizajn interijera, pa čak i izradu nakita, dovodeći dekorativne zanate iz sjene u središte pozornosti. Boje i ornamenti prikladno okružuju središnju figuru. Lice joj blista ljepotom. Oblina njezina golog ramena čini lijep kontrast njezinoj ukrasnoj haljini. Kao rezultat toga, slika slavi ljepotu u ljudskom obliku i svijetu koji je okružuje. Kao vrhunac Klimtova životnog djela, „*Dama s lepezom*” sažima umjetnikovu evoluciju stila. Umjetničko djelo je prekrasna počast ostavštini bujnog, avanturističkog i revolucionarnog slikara Gustava Klimta. (J. Rogoyska i P. Bade, 2005.)

2.3. Secesija

Razdoblje u kojem je Gustav Klimt stvarao svoja djela bila je *secesija* (odcjepljenje, osamostaljenje; stilski pravac u umjetnosti koji je niknuo Europom i Amerikom tijekom zadnjih desetljeća 19. st.). Ovaj stil bio je inspiriran prirodom te je ispunio arhitekturu, slikarstvo, kiparstvo i primijenjenu umjetnost elegantnom profinjenošću zakrivljenih linija i ornamentalnošću plošnih. Ona je odvrćala od prošlosti. Odbacivala je tradiciju, ali je od nje nešto i uzimala. Secesija se razlikuje od ostalih umjetnosti jer kroz umjetnost ona pokušava preoblikovati život, iz osnove promijeniti cjelokupni način života. (A. Adamec, 1999.)

Slika 14. „Cvjetni vrt”(1907.)

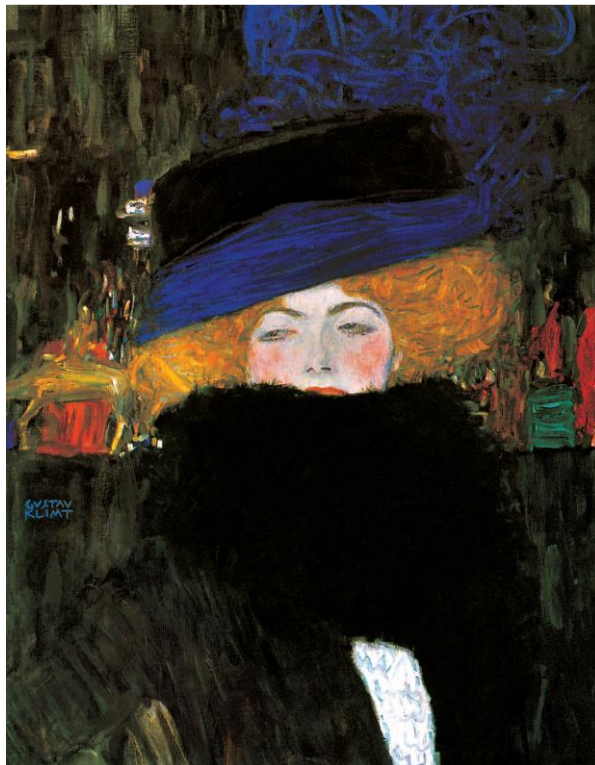
Cilj secesije bio je spojiti umjetnost i obrt. U pojedinim zemljama secesija je nosila drugačije ime. U Francuskoj i Belgiji zvala se *Art Nouveau*, u Njemačkoj i Austriji *Jugendstil* (stil mladih), Italiji *Floreal* ili *Liberty*, u Velikoj Britaniji *Modern Style*, Španjolskoj *Modernismo*, a u SAD-u *Art deco*. Umjetnost *Art Nouveau*, kako je bio poznat u Francuskoj, signalizirao je odlučnost raskidanja s prošlošću u korist onoga što je bilo moderno. Karakterizirale su ga vijugave, asimetrične linije temeljene na prirodnim linijama.

Osnovne karakteristike secesije u slikarstvu i grafici, ali i kiparstvu i primijenjenoj umjetnosti valovite su i vijugave linije, stilizacije biljnih i životinjskih motiva, geometrijski ornamenti te naglašena dekorativnost. Najčešći su motivi: orhideje, tulipani, ljiljani, morska

flora i fauna, leptiri, vilini konjici itd. Također, česti su prikazi ženskog tijela, često nalik na cvijet, dočarani vrlo graciozno. (I. Chilvers, I. Zaczek i sur., 2013.)

Secesija je zračila živahnošću i slobodom, bez pravila i strogosti. Izbjegavale su se osnovne i jake boje te su vladale mješavine zlatne i zagasitih tonova ostalih boja koje su svojom kombinacijom stvarale harmoniju. (M. Hollingsworth, G. Argan, 2004.)

Samo značenje koje nosi lako se može primijetiti u djelima nastalim za vrijeme njezinog trajanja. Svaka su posebna i puna zagonetki koje svakom pojedincu odgovaraju drugačije. To je umjetnost. Njezina svrha je dati priliku svakome da percipira djelo kako njemu odgovara, u skladu s njegovom prirodom življenja i prihvaćanja svijeta oko sebe. (H. W. Janson i A. F. Janson, 2005.)

Slika 15. „Dama sa šeširom i perom”(1909.)

2.3.1. Secesija u Hrvatskoj

Secesija u Hrvatskoj ili tzv. *sloboda stvaranja*, razdoblje je rascjepa i razdruživanja koje je obilježila godina 1897., kada se zagrebačko *Društvo hrvatskih umjetnika* odvojilo od hrvatskog *Društva umjetnosti*. Pojam secesija nije se odnosila samo na likovnu umjetnost i umjetnost oblikovanja diljem svijeta pa tako i u Hrvatskoj. Ono što je ona predstavljala bio je *Lebensgefühl*; stil života, na prijelomu stoljeća. Secesija se izjednačavala sa sintagmom hrvatska moderna. Pokretači ove nove umjetnosti bili su Ivo Pilar, Milivoj Dežman Ovanov, Ksaver Šandor Đalski. Đalski je djelatnike rukotvorenih umjetnosti i književnike poticao i pozivao na modernost i razumijevanje svoga doba. (M. Maleković, 1999.

„Nije li dakle naravno i opravdano, da veliki uspjesi ljudske misli na polju znanosti ne mogaše pustiti umjetnike netaknutim.” - Ksaver Šandor Đalski (M. Maleković, 1999. str. 11)

Ivo Pilar je određivao ciljeve i sadržaje u studiji o modernoj umjetnosti koju je pod naslovom Secesija objavio u listu Vijenac a zatim kao brošuru.

„Secesija nije niti jedan jedinstveni smjer, naprotiv ona je skupina najraznoličnijih smjerova, koji imaju tek cilj zajednički, cilj da stvore novu umjetnost. Kojim će se putovima to postići, prepušta secesija sasvim pojedincu umjetniku. Ona je dala parolu: tražiti nove putove do obećane zemlje nove umjetnosti...” - Ivo Pilar (M. Maleković, 1999. str. 11)

Pilar je pisao da secesija ima svoj cilj, kojemu teži, ali nema određena sredstva teorijski određena ni već isplanirane načine kojima će se ti ciljevi postići. Među borcima modernog individualizma našao se urednik „*Hrvatskog salona*” Milivoj Dežmanov Ivanov.

„Moderni je pokret borba individua za slobodu. Slobode nam se hoće; hoćemo da živimo u sadašnjosti, da prisluškujemo duhu vremena i da sami gradimo a ne da čuvamo samo stražu pred starim tvrđavama.” (M. Maleković, 1999. str. 24)

Glavni kriteriji hrvatske secesije bili su da svaki umjetnik mora osigurati potpunu slobodu stvaranja, mora pojednostaviti formu i obogatiti sadržaj umjetnosti te mora umjetnost raširiti na sve slojeve građanstva. Secesiju u Hrvatskoj obilježio je Bela Čikoš Sesija. Čikoš je izložio svoja djela u *Hrvatskom salonu* koja su prikazivala znakove simbolizma i neoromantizma. Bela Čikoš uključio se vrlo rano u pokret secesije. Povijesne, mitološke i biblijske sižee zamijenio je literalno-filozofskim u stilu ilustracija secesioniških časopisa *Jugend* i *Ver Sacrum*. Ono što je izdvajalo Čikoša od ostalih umjetnika bio je njegov netradicionalizam. Osim Čikoša izdvojio se i Vlaho Bukovac. Njegovo bogatstvo i lepršavost palete i finoća kompozicijske sheme učinile su ga uzorom cijeloj jednoj generaciji hrvatskih slikara. Jedna od najranijih njegovih slika bila je „*Sultanija*”.

Slika 16. „Sultanija”; Vlaho Bukovac (1877.)

Djelom „*Crnogorka*” Bukovac je nastavio na pariškim Salonima prikazivati egzotiku tragajući za bizarnim.

Slika 17. Vlaho Bukovac, „*Crnogorka*” (1883.)

U Zagrebu je 1893. godine predstavljena je njegova šarena paleta boja u „*Portretu Ivke Vranyczany*”. Uz svoj način slikanja pokušao je unijeti impresionističku, odnosno postimpresionističku tehniku koja se mogla vidjeti u detaljima „*Gundulićeva sna*” ili „*Umjetnikove kćeri u vrtu*”. Pokušaji nisu uspjeli na što je Ljubo Babić komentirao: „*Ne doživiš realizam, logično, nismo u to vrijeme ni mogli imati impresionizam.*” (M. Maleković, 1999., str. 49)

Vlaho Bukovac i čitavo *Društvo hrvatskih umjetnika* doprinijeli su razvoju umjetnosti.. Na Hrvatskom salonu 1898. godine dolazi do oslobađanja umjetničkog individualiteta i interpretacije. Društvu hrvatskih umjetnika 1898. godine priključili su se i književnici iz pokreta Moderne. Zbog toga je pokret ojačao i zaoštrio je odnose, a predsjednik društva Vlaho Bukovac tada se povlači u Cavtat. Vodstvo društva tada je preuzeo Robert Frangeš. Iste godine otvoren je Hrvatski salon, a zbog izbjegavanja političke pozadine Hrvatski salon otvorio je ban Khuen Héderváry. Društvo hrvatskih umjetnika sve više propada i nedostaju mu materijalni doprinosi. Secesija u Hrvatskoj traje do početka rata kao dominantna na čelu s Tomislavom Krizmanom i Ljubom Babićem. (M. Maleković, 1999.)

2.4. Zlato kroz povijest i njegovo značenje

Zlato je uvijek bilo jedan od najcjenjenijih metala. Nekada su Inke vjerovale da zlato predstavlja „suze Sunca“. Pronađen u predmetima iz kultura diljem svijeta, nezasitni apetit za zlatom bio je toliki da je doveo do propasti čitavih civilizacija. Poželjno zbog svog jedinstvenog sjaja i rijetkosti, zlato je još uvijek temelj našeg bogatstva i gospodarstva. Savitljivost i briljantna boja metala zanimaju i osvajaju umjetnike tisućljećima.

Od grčkog mita o Zlatnom runu do legende o El Doradu (španj. *el dorado*: zlatan, pozlaćen; „zlatna zemlja“), drevni narativi o materijalu opstali su do modernosti, učvršćujući ideju zlata kao snažnog simbola autoriteta, svete moći i prosperiteta. Zbog kršćanskih duhovnih i religioznih konotacija zlata, boja je postala sinonim za blagdane Božića, podsjećajući nas na Rođenje, gdje je zlato darovano kao dar malom Kristu. (posjet 22. 3. 2022.)

Slika 18. Buddha; galerija i muzej likovne umjetnosti Russell-Cotes

2.4.1. Antički svijet

Zlato se naširoko koristilo diljem antičkog svijeta, od prvih civilizacija Mezopotamije, Egipta i Indije do klasičnog svijeta antičke Grčke i Rima. Ako se ne koristi u čistom obliku, zlatom se obično pozlaćuju drugi metali kao što je bronca. Vjeruje se da ima čarobna svojstva, a često se koristio kao talisman za žive ili je bio pokopan s mrtvima kako bi ga odnijeli u zagrobni život. Primjerice, u starom Egiptu zlato je bilo poznato kao „meso bogova”. Materijal se koristio za sve vrste svakodnevnih predmeta i obrednih rituala. (*posjet 1. 4. 2022.*)

Slika 19. Zlatni kipić Amona

(Treće međurazdoblje, 22. dinastija, oko 945. – 712. pr. Kr., vjerojatno iz Tebe, Karnaka, Egipat)

Uzvišen kao simbol besmrtnosti, stari Egipćani koristili su ovaj primamljiv metal za ukrašavanje grobnica faraona. Zlato je također bilo zakopano u sarkofazima mrtvih, uz sačuvane mumije. Izraz „bogat kao Krez” potječe od Kreza, kralja Lidije (sada u zapadnoj Turskoj) koji je vladao oko 560. – 546. pr. Kr. Pod Krezom se zlatni novac počeo pojavljivati kao oblik standardizirane valute. Prema mitu, lidijsko zlato potječe iz rijeke u kojoj se kupao kralj Midas, voda je isprala njegovu sposobnost da sve što je dotakao pretvori u zlato. (*posjet 1. 4. 2022.*)

Slika 20. Krezov zlatnik (Krez je vladao oko 560. – 547. pr. Kr.)

Kada zlato nije bilo dostupno, koristili su se drugi materijali i pigmenti. Orpiment (vrlo otrovan mineral; arsenik) korišten je u antičkom svijetu jer je bio vrlo sličan zlatu. Rimljani su dopuštali robovima da ga iskopavaju, čak i ako je to rezultiralo smrću. Iako je zlato cijenjeno u mnogim carstvima, u drevnoj Kini žadu i bronci davali su veću vrijednost. Dok je zlato bilo simbol izvrsnosti, žad je bio rezerviran za najvažnije amajlije, svečano oružje i ukrase. (*posjet 1. 4. 2022.*)

2.4.2. Bizantska i ranokršćanska umjetnost

Iako su mnogi zlatni ili pozlaćeni predmeti preživjeli test vremena, artefakti su često pretopljeni ili opljačkani od strane uzastopnih civilizacija. Tijekom Bizantskog Carstva i ranih stoljeća kršćanstva, zlato se često koristilo za simboliziranje transcendentne, božanske svjetlosti koja utjelovljuje nevidljivi, duhovni svijet. Zlato se moglo pronaći u pozadini ikona, mozaika, triptiha i arhitektonskih postavki. (*posjet 1. 4. 2022.*)

Slika 21. Bogorodica s Djetetom (1265.-1275.), Nacionalna galerija, London

2.4.3. Antički rukopisi

Za rukopise iz ranog kršćanskog i srednjovjekovnog doba obično su se koristili dragocjeni zlatni listići za ukrašavanje važnih knjiga. Zlato se također obično koristilo za osvjtljavanje rukopisa izvan europske povijesti umjetnosti, kao što se može naći u islamskim rukopisima.

Slika 22. Hagada za Pashu („Zlatna Hagada”) oko 1320. - 1330.,
iluminirani rukopis iz Španjolske i Italije

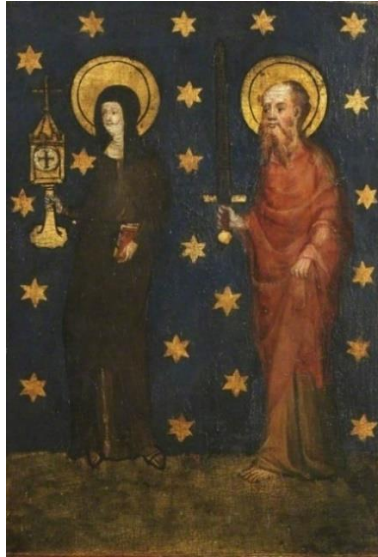
Još jedan primjer iz Europe je Zlatna Hagada (oko 1320. – 1330.), luksuzno umjetničko djelo koje je kroz 56 minijatura (malih slika) ispričovijedao pashalni tekst. Ova je knjiga najvjerojatnije bila u vlasništvu bogate židovske obitelji u Španjolskoj u četrnaestom stoljeću. (posjet 1. 4. 2022.)

2.4.4. Perzijsko, indijsko i mogulsko minijturno slikarstvo

U raznim islamskim carstvima postojala je bogata tradicija korištenja zlatne boje u dvorskom slikarstvu. Kraljevsko pokroviteljstvo donijelo je *minijaturu*, način slikanja koji se nalazi u perzijskoj, mogulskoj i indijskoj povijesti umjetnosti. Zbog islamskih zakona koji su zabranjivali prikazivanje prepoznatljivih slika ili božanskih likova, umjetnici su proveli stotine godina razvijajući kaligrafiju i ukrašavajući svoje zamršene slike izuzetnim detaljima inspiriranim geometrijom i prirodnim svijetom. Konkretno, minijturno slikarstvo je procvjetalo pod mogulskim carom Akbarom (1542.–1605.), koji je pomogao u uspostavljanju indoperzijske umjetničke kulture, u čijem su središtu bile minijturne slike prošarane zlatnim listićima. Zlato je velikodušno korišteno za ukrašavanje ovih pomno dizajniranih minijatura: osvijetljavajući tekst, naglašavanje arhitektonskih struktura, oklopa i odjeće. Zanatlije bi pripremale boju od finog zlata u prahu, koja bi se koristila na vrhu posebne vrste papira od pergamenta s pjegama zlata. Do osamnaestog stoljeća, mogulski dvor je bio u opadanju, što znači da su kraljevske radionice proizvodile manje minijatura. Dolaskom širenja britanskog kolonijalizma i dominacije istočno indijske tvrtke (koja je kasnije postala Britanski Raj), mogulske minijature su opljačkane ili prevezene u Europu. (*posjet 1.4.2022.*)

2.4.5. Srednjovjekovna i renesansna Italija

Obilne količine zlatnih listića bile su primijenjene na slike u Italiji u trinaestom i četrnaestom stoljeću, tijekom kraja srednjeg vijeka i pojave renesanse. Budući da je Crkva bila najvažniji pokrovitelj umjetnosti, zahtjev za religioznim i božanskim temama pružio je savršen kontekst za korištenje svjetlećeg zlata, pigmenta koji bi mogao utjeloviti nebesko, nebesko svjetlo ili Duha Svetoga. Među brojnim primjenama, zlatni listići korišteni su za osvijetljavanje arhitektonskih postavki na slikama Giotto di Bondonea, Duccia, Fra Angelica i Cimabuea, brušene zlatne ploče i oltarne slike, te uljepšavanje oreola figura svetaca i božanstava.

Slika 23. Triptih s raspećem; sveti Klara i Pavao (1374.)

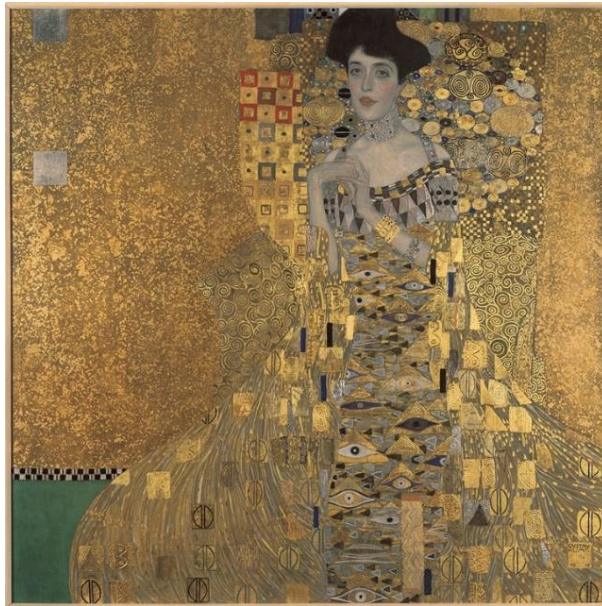
Izrada oslikavanja zlatnih ploča bio je dugotrajan proces u koji su bili uključeni mnogi obrtnici. Poseban postupak nazvan „*pozlatanje vodom*” korišten je za nanošenje tankih zlatnih listića na slike od drvenih ploča. Ploča bi se zatim polirala kako bi se stvorila svjetlucava, briljantna površina. (*posjet 1. 4. 2022.*)

Slika 24. Portret dame; Alesso Baldovinetti (1465.)

Na ovoj slici Alessa Baldovinettija ženska lanena kosa i zlatna haljina naglašeni su zlatnim listićima okvira slike. (*posjet 1. 4. 2022.*)

2.4.6. Suvremeno doba

Slika 25. *Portret Adele Bloch-Bauer I; Gustav Klimt (1907.)*

Godine 1907. Gustav Klimt dovršio je svoj portret Adele Bloch-Bauer, ovjekovječivši je na jednoj od najpoznatijih slika dvadesetog stoljeća. Nastala tijekom Klimtove „Zlatne faze”. Ova se slika smatra izrazom želje i poštovanja. Klimtova opsjednutost zlatom trajala je gotovo jedno desetljeće i dogodila se na prijelazu u dvadeseto stoljeće. Pod utjecajem klasične, bizantske i renesansne umjetnosti, Klimtova zlatna djela odaju počast višestoljetnoj povijesti umjetnosti u kojoj je zlatni list bio uobičajen pigment. No, njegov je rad također uveo avangardni bečki stil, pozivajući se na pokret za umjetnost i obrt u Britaniji, kao i na pojavu secesije. U suvremenoj kulturi zlato nastavlja prenositi bezbroj različitih značenja i obično se još uvijek koristi kao simbol prosperiteta, sreće i uspjeha. Simbolika zlata prenosila se kroz stoljeća i kulture. Njegova utjecajna prisutnost i psihologija bili su tako veliki, boja je nadišla vizualnu kulturu i ušla u naš jezik: „*zlatni dani*”, „*dobri kao zlato*”... itd. Zlato je na mnogo načina oblikovalo naš svijet, onoliko koliko smo ga mi ugradili u našu materijalnu kulturu. (*posjet 1. 4. 2022.*)

3. LIKOVNI IZRIČAJ

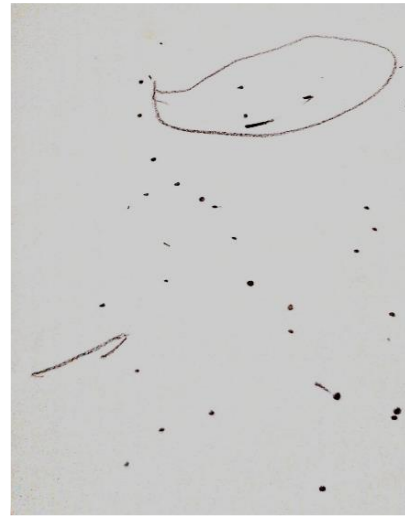
Likovni jezik je jedan od moćnih alata kojima otkrivamo skriveni svijet pojedinca. Ulaskom u taj svijet upoznajemo osjećaje, misli i način na koji percipiraju okolinu koja ih okružuje. Djeci uvijek prilazimo s pitanjima poput: „Što ti se svidjelo? Kako si se osjećao? Što misliš o priči, o likovima... itd.?", ali ponekad ne dobijemo odgovor kakav bismo htjeli i koji će nam biti ogledalo njihovog cjelovitog unutarnjeg stanja. U samom procesu otkrivanja unutarnjeg svijeta moguće je da će u prvom planu biti osjećaji koji će biti dominantniji i zbog kojih se dijete neće osjećati slobodno u svome izrazu. Važno je da odgajatelj koristi raznovrsne načine kako bi otkrio koji pristup je najpristupačniji. Korištenje likovnog izražavanja potaknuto likovnim umjetničkim stvaralaštvom nezamjenjiv je način u pristupanju djeci. Kombinacija kreativnosti i mašte otvara brojna vrata. (Belamarić, 1986.)

Korištenje likovnog izražavanja tijekom komuniciranja s djecom ne olakšava samo roditeljima, odgojiteljima i stručnim suradnicima već osigurava i omogućava djeci osjećaj slobode koji je potreban svima a posebno djeci nakon određenog događaja koji je bio nesvakidašnji i s težim posljedicama. (Coholic, 2010.)

3.1. Likovni simboli

Kod likovne umjetnosti postoji nešto primamljivo i oslobađajuće, a to je da sve dolazi prirodno, bez ikakve prisile. Likovni izraz se ne uči on se pojavljuje kada je njegovo vrijeme. Svako dijete u sebi ima tu sposobnost komuniciranja koja se gradi iz prirodnih potencijala i tijekom interakcije vanjskog i unutarnjeg svijeta. Kao pojedinci imamo svoje ideje i predodžbe i kao takvi nailazimo i oblikujemo vlastite alate kojima ćemo se izraziti. Likovni simboli se javljaju spontano. Oblik i način njihove upotrebe ovisi o brojnim čimbenicima koji utječu na naše stanje. Njihovim kretanjem označavamo život i preslikavamo sliku događaja koji je ostavio trag na nama. (Belamarić, 1986.)

3.1.1. Linije

Slika 26. Bageri (D. I., 1 g. 11 mj., 2018.) Slika 27. Riba (D. I., 2 g. 4 mj., 2018.)

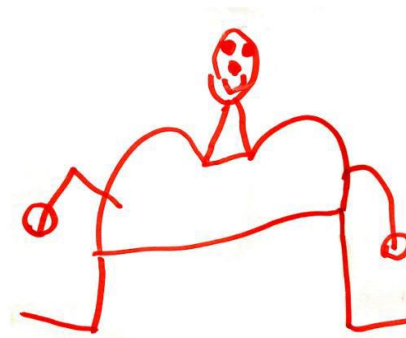
„Veća kruženja prelaze u manja te u vrlo male i nježne spirale, čime dijete iskazuje svoje opažanje različitosti, odnosno važnosti događanja. Različitim linijama djeca izražavaju različite aspekte življenja i postojanja.”

(Belamarić, 1986, str.14.)

Prvi likovni znakovi s kojima se dijete susreće su linije. Ovisno o razvoju djeteta moguće je pojavljivanje ranije ili kasnije, ali najčešće oko druge godine života. Linije predstavljaju izraz i čin. Crtajući linije čin se pokreće, dijete sudjeluje i poistovjećuje se njime. Ono je poput producenta vlastitog filma. Sve je pod njegovom kontrolom. Linije su pod kontrolom unutarnje svijesti djeteta. Nemoguće je s lakoćom precrtati crtež djeteta bez velike koncentracije i kontrole ruke što bi zasigurno rezultiralo sporošću i drugačijim ishodom. Veće linije koje se mogu vidjeti na crtežima djece tvore oblik predmeta a manje linije i točke njegovo kretanje. Uz korištenje linija dijete svaki prazni papir oživljava unošenjem kretnji. (Belamarić, 1986.)

„Kružće i vibrirajuće linije produžetak su i izraz unutrašnjih ritmova i pulsiranja, kroz svijest i ruku djeteta prenesenih u likovni rad. Spontane i prividno mehaničke linije dječjih crteža mogle bi dovesti do pretpostavke da one pokazuju dječju nesposobnost, a ne da su odgovarajuće sredstvo izražavanja.”

(Belamarić, 1986., str. 16)

Slika 28. Čovjek (D. I., 3 g. 6 mj., 2020.) Slika 29. Čovjek (D. I., 3 g. 3 mj., 2019.)

Šaranje

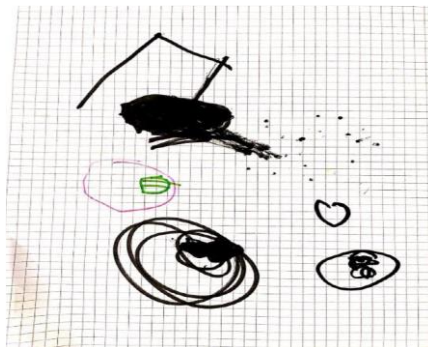
U umjetnosti se neizbježno susrećemo s pojmovima apstraktno i figurativno. Često smo se našli u situacijama kada smo prepoznali dječji crtež i dali pozitivnu kritiku, ali kada je nastupilo slobodno kretanje linija tzv. šaranje slijedila je negativna kritika koja je uključivala riječi poput manjkavost, nespretnost i nesposobnost. Ovdje se sukobljavaju dvije vrste nerazumijevanja - nerazumijevanje sadržaja koje je djetetu okupiralo pažnju i privuklo ga i nerazumijevanje načina izražavanja djeteta. Šaranje je važan signal koji upućuje na nerazumijevanje situacije, dosadu, zabrinutost, osjećaj nesigurnosti. Dijete će slobodnim povlačenjem olovke po papiru aludirati na crtanje i ostavljat će trag za koji misli da se očekuje od njega. Ako preko takve situacije prijeđemo preko i ostavimo je iza sebe to može dovesti do zastoja u razvoju djeteta. (Belamarić, 1986.)

Slika 30. Pauk (D. I., 3 g. 9 mj., 2020.)

Mrlje

Mrlje su tamna, zgusnuta područja na papiru nastala brzim pokretima olovke. Konstantnim udarcima po papiru ostaje trag u obliku točkica koje se pretvore u crtice zbog klizanja olovke prilikom povlačenja. Kada se uspostavi ritam i pravilnost, dijete čini niz i time uspostavlja pojam reda. (Belamarić, 1986.)

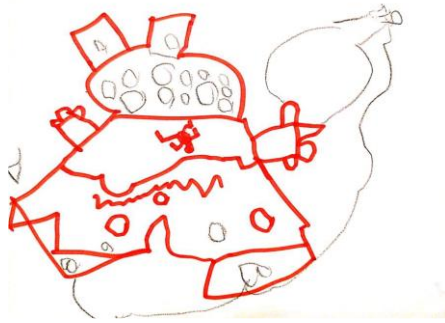

Slika 31. Bager (D. I., 3 g. 4 mj., 2019.)

3.1.2. Krug

Krug je prvi oblik s kojim se dijete susreće. Uz pomoću njega ono primjećuje kretanje jednog elementa s mjesta gdje je krenulo do tog istog mjesta kao završetak. Unutrašnjost kruga je prostor koji predstavlja jedinku, unutrašnji svijet pojedinca. Dijete sebe doživljava kao individuu koja je izdvojena u svijetu u kojem živi. Kada govore o sebi, najmlađa djeca ne koriste

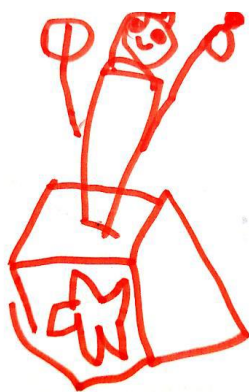
„ja” u govoru već o sebi govore u trećem licu Kada se pojavi krug u dječjim crtežima ono predstavlja najčešće završetak tog razdoblja i početak svjesnosti o sebi samome. (Belamarić, 1986.)

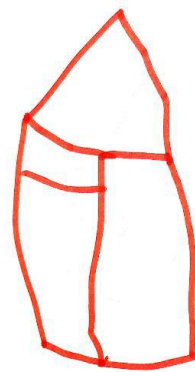
Slika 32. Spiderman (D. I., 3 g. 6 mj., 2020.)

3.1.3. Kvadrat

Crtnje kvadrata javlja se u razvojnoj fazi kada je dijete svjesno sebe i okoline i ono izražava svoju svijest. Za crtnje ravnih linija i usmjeravanje ruke kako bi stvorio kvadrat potrebna mu je velika koncentracija i kontrola pokreta. (Belamarić, 1986.)

Slika 33. Klaun u kutiji (D. I., 3 g. 10 mj., 2020.)

Slika 34. Kutija (D. I., 3 g. 9 mj., 2020.)

3.1.4. Trodimenzionalnost

Valjak, kugla, pločica, komadići, otvori i udubine predstavljaju postojanje cjeline ili pojedinosti. Svaki navedeni simbol ima svoje značenje. Dijete u procesu stvaranja koristi likovne simbole kako bi prenio svoju priču u djelo. Pojedini crteži mogu ostavljati dojam slučajnosti, nejasnoće, apstrakcije ali djeci sve što su stavili na papir ima smisla. Upravo u toj zbrci koju mi vidimo, djeca vide proživljeni događaj, želju, zamišljenu priču ili lik koji je na njega ostavio snažan utisak. Za njih papir je poput tajne kutije s uspomnama. Na njemu sve započinje, traje i završava. (Belamarić, 1986.)

3.2. Faze dječjeg likovnog izričaja

Svako biće od najranije dobi ima potrebu za izražavanjem, koju iskazuje na mnoge načine. Kod djece najčešći oblik je likovno izražavanje. Kako će se ovladavati izazovi likovnog stvaralaštva ovisi o razvoju psihofizičkih osobina. Svaka individua doživljava okolinu i sebe na svoj način i u skladu s time pristupa zajednici u kojoj živi. Svakim korakom u svom odrastanju ono otkriva skrivenu ljepotu svijeta. Dijete veseli bogatstvo materijala i sadržaja i zbog toga je važno da mu se ponude raznovrsne likovne tehnike i sredstva kako bi pronašlo ono koje mu najviše odgovara i koje po vlastitim interesima i mogućnostima prihvaća. Jedni će pokazati više interesa za vizualne efekte poput boja i oblika, dok će druge privlačiti manipulacija likovnim sredstvima poput oblikovanja glinom, plastelinom,... itd.

Iako je svako dijete individua za sebe, oblikovano vlastitim mogućnostima i sposobnostima, proces likovnog izričaja općenito se dijeli na faze:

1. Faza izražavanja primarnim simbolima (1. do 3. godine)

Ova faza često se naziva i fazom „šaranja“ jer upravo u ovom razdoblju dijete istražuje likovni alat, olovku, po papiru. Odraslima „šaranja“ predstavlja zbrku i nejasnoću, apstraktnost čije je značenje teško razaznati. Cijela zbrka djetetu je figurativna jer se u njoj nalazi njemu poznata priča. Dijete u svakom potezu na papiru toliko uživa da ponekad kreativni proces stvaranja prenese izvan granica papira ili će ga oštetiti od uzbuđenosti. Linija je glavni element u tom razdoblju. Ubrzo će se pojaviti krug iz kojeg će proizaći crtež čovjeka. Dijete će sa svakim potezom postati samostalnije, opreznije i kreativnije. Poput pravog umjetnika u svako djelo dijete unosi energičnost bilo da stvara olovkom, kistom ili prstima oblikujući masu. Tako istražuje sve mogućnosti koje kreativnost pruža.

2. Faza izražavanja složenim simbolima (4. do 5. godine)

U ovoj fazi crtež postaje sredstvo komunikacije između djeteta i odrasle osobe te djeteta i njegovih vršnjaka. Svaki simbol ima svoje značenje i time predstavlja misao i priču koja je osvojila djetetovo unutarnje stanje. Velika promjena događa se kod likova koje dijete stavlja na papiru. Čovjek više slični na stvarnu osobu koja ima ruke, noge, oči, kosu, nos i koja stoji uspravno iako se ponekad događa da poleti kao da se nalazi u svemiru. Naravno detalji dolaze postupno. Svaki put dijete dodaje nešto novo i tako stvara cjelovitu sliku. Otkriva da rotacijom papira može preokrenuti smjer priče i doći do potpuno različitog završetka. Kombiniranjem detalja i boja naglašava što je njemu važno, prenosi doživljaje na papir i stvara vlastiti svijet.

3. Faza intelektualnog realizma (6. do 10. godine) i faza vizualnog realizma (10. do 14. godine)

Čine razdoblje kada dijete polazi u školu dijete i započinje novo poglavlje u svom razvoju. Kroz rad proširuje i obogaćuje znanja i vještine primjenjujući likovno – tehnička sredstva i u kombinaciji s emocijama koje su s godinama bogatije i intenzivnije zbog svjesnosti okoline i životnih događanja ulazi u novi rašireniji proces stvaranja koji znatno utječe na daljnji razvoj. Otkriva i usvaja brojne mogućnosti i načine izražavanja koje u kombinaciji s već usvojenim stvara nova djela, nove doživljaje i nove priče koje će podijeliti ako to želi s okolinom u kojoj se nalazi. (Jakubin i Grgurić, 1996.)

4. STVARALAŠTVO GUSTAVA KLIMTA KAO POTICAJ DJEČJEM STVARALAŠTVU

U dječjem vrtiću Poletarac, u grupi Kruškice, provela sam likovne aktivnosti potaknute likovnim stvaralaštvom Gustava Klimta. U grupi Kruškice nalaze se djeca starosne dobi između 4 i 5 godina. Jedanaestero djece je sudjelovalo u izradi radova od njih ukupno 16. Zbog situacije s koronom i trenutnim dječjim bolestima neki nisu mogli pohađati vrtić u tom razdoblju. Za početak smo svi sjeli na tepih u krug i upoznali smo se kroz igru dodavanja lopticom. Svatko tko je dobio lopticu rekao je svoje ime i što voli raditi. Tako smo došli i do toga da oni vole crtati i to sam iskoristila kako bi rekla za sebe kako i ja volim slikati i oblikovati s rukama glinu i plastelin. Ispričala sam im kratku priču o Gustavu Klimtu i uz priču sam im pokazivala slike njegovim djela, posebno sam naglasila detalje njegovih djela. Djecu su privukli ti detalji, točnije geometrijski oblici koje je Klimt koristio kako bi izrazio svoj likovni doživljaj.

Cilj je bio upoznati se s djecom, stvoriti opuštenu atmosferu, kroz pojednostavljenu i njima razumljivu priču upoznati ih s umjetnikom i s njegovim stvaralaštvom te im na kraju omogućiti da i oni, po uzoru na Klimta, likovno izraze svoj doživljaj i postanu umjetnici vlastita stvaralaštva.

4.1. Realizirane aktivnosti

Navedene aktivnosti bile su potaknute detaljima djela Gustava Klimta. Geometrijski oblici, zlatna boja, rasplesane linije samo su dio onoga što Klimt svojim umijećem nudi kao inspiraciju za vlastita stvaralaštva.

Slika 35. detalji djela „Drvo života”

Slika 36. detalji djela „Drvo života” i „Poljubac”

Za prvu aktivnost imali su ponuđene spužvice u obliku geometrijskih oblika, zlatna, brončana, crvena i smeđa akrilna boja, crni markeri i bijeli papiri.

Slika 37. Spužvice u obliku geometrijskih oblika

Djeca su otiskivala boje po papiru umakanjem spužvice u dane boje. Aktivnost se nastavila kada su se boje na radovima osušile. Na obojanoj plohi liovni izraz se upotpunjavao crtanjem linija, točkica i krugova. Djeca su bila maštovita i kreativna. Dok su jedni crtali točkice i linije drugi su crtali ljude unutar krugova. Kroz ovu aktivnost su se upoznali i sa zlatnom i brončanom bojom, a kasnije kroz druge aktivnosti i sa srebrnom folijom.

Slika 38. Proces izrade radova

U početku su pazili da se boje ne dodiruju ali kroz aktivnost im se počelo sviđati istraživanje miješanja boja i preklapanje oblika, prekrivanje dijelova drugom bojom i drugim oblikom. Spoznali su da se boja mora sušiti kako bi nastavili crtati markerom.

Slike 39. Proces izrade radova

Nakon oslikavanja geometrijskih oblika slijedila je druga aktivnost. Dobili su zlatni papir i srebrnu foliju. Na zlatnom papiru je bilo nacrtano drvo. Zadatak je bio prstićima pratiti linije i otrgnuti drvo kako bi ga kasnije ukasili srebrnom folijom.

Slika 40. Proces izrade radova

Jednima je to išlo lako, ali bilo je i drugih koji nisu mogli prstićima otrgnuti drvo pa su ga ostavili na papiru i odlučili ga ukrašavati.

Slika 41. Proces izrade radova

Kada su radovi bili gotovi djeca su spojila drvo s podlogom koju su oslikavali geometrijskim oblicima. U nastavku se nalaze gotovi radovi djece koja su sudjelovala u aktivnostima.

Slika 42. M. S (4 g. i 2 mj.)

„Koristili smo one tamo žigove, zlatnu, smeđu, brončanu boju. Šarali smo, krugove, točkice.”

Slika 43. P. B. (4 g. i 5 mj.)

Slika 44. L. F. (4.g i 7.mj.)

Slika 45. V. L. (5.g. i 1 mj.)

„Stupali smo sa žigovima po papiru”

Slika 46. B. M. (4 g. i 11 mj.)

Slika 47. L. D. (5 g. i 3 mj.)

„Ovo mi izgleda lijepo. Sve je crveno.”

Slika 48. V. Ž. (5 g. i 10 mj.)

„Rekao bih prijateljima da mi je lijep crtež.”

Slika 49. A. K. (5 g. i 4 mj.)

Treća i četvrta aktivnost potaknute su motivacijskom pričom „**Gustav u šarenom gradu**“ koju sam osmislila koristeći maštovitost i kreativnost Gustava Klimta bojama i geometrijskim oblicima i njegov život. U nastavku je priložena priča, a obe aktivnosti su rađene paralelno.

Gustav u šarenom gradu

Na velikom brdu nalazio se jedan mali gradić. Ulice toga grada bile su vijugave a kuće su bile različitih veličina i građene od kamena. Iza prvog ugla živio je jedan maleni dječak koji se zvao Gustav. Gustav je imao pet godina baš kao i vi djeco. Volio je miješati boje i slikati. Želio je postati umjetnik kada odraste. Roditelji, vidjevši da voli crtati i slikati, poklonili su mu nove kistove i boje. Gustav se jako razveselio i odlučio je svojim novim kistovima i bojama ukrasiti stari zid ispod velikog stabla na trgu svoga grada. Do tog trga bio je dug put ulicama koje su bile iskrivljene i bilo mu je teško nositi sve boje i kistove. Svaki dan Gustav je odlučio ponijeti dio svoje opreme za slikanje. Kkada je sve prenio okrenuo se i vidio jednu veliku zbrku. Kako je svaki dan nosio malo po malo dugačkim ulicama, umorio se i nije primijetio da su njegove kantice ispunjene bojama bile prazne. Putem se boja razlila po ulicama i zidovima kuća. Gustav se počeo smijati, stanovnici grada su izašli na ulice i otvorili prozore i vidjevši šarenilo grada razveselili su se i izašli na ulice. Svojom dobrom namjerom da ukrasi stari zid grada, Gustav je ukrasio cijeli grad. Nekada starim i tmurnim gradom ponovno je zavládalo veselje, a sve je počelo od malenog kista, boje i dječaka s velikim srcem.

Za treću aktivnost u kojoj se izađivalo stablo ispod kojeg je bio zid kojeg je Gustav htio oslikati djeca su imala pripremljen stalak s velikim papirom na kojem su bili pričvršćeni baloni ispunjeni bojama. Morali su probušiti balone kako bi boja prsnula po papiru. Ova aktivnost se radila u dvorištu zbog prskanja boja i privukla je dječaka od 5 godina i djevojčicu od 3 godine koji su zajedno na kraju surađivali i svojim idejama došli do kraja ovog rada. Zanimljivo je bilo vidjeti kako dva različita uzrasta mogu svojom kreativnošću i sposobnostima stvoriti nešto novo. U početku im je bilo nezgodno kada je boja prsnula po njima i htjeli su odustati ali smijeh druge djece je ubrzo popravio raspoloženje.

Slika 50. Bušenje balona ispunjenim bojama

Kada su se svi baloni probušili, ostavili smo da se boje osuše na suncu dok smo unutra radili od mase za oblikovanje geometrijske oblike. Bilo je tu različitih oblika, ne samo geometrijskih već zakrivljenih, rebrastih, istočkanih...itd.

Naravno, djeca su bila nestrpljiva i jedva su dočekala složiti svoje stablo i šareni zid.

Slika 51. Oblikovanje mase

52. Oblikovanje mase

Slika 52. Oblici koja su djeca napravila

Stablo se slagalo od oblika koja su djeca oblikovala od mase za oblikovanje. Odlučila su staviti ispod stabla košaricu s jajima jer je bio Uskrs i htjeli su da se i stablo razveseli. Kada su posložili oblike, bojali su ih srebrnom bojom a zatim su oko oblika sa spužvicama u obliku geomtrijskih likova otiskivali zlatnu i brončanu boju. Djevojčice je najviše veselilo kada su na kraju mogle prosipati zlatne šljokice po papiru a dječake je razvedrilo prskanje zlatne boje kistom.

Slika 53. Slaganje oblika

Slika 54. Bojanje oblika srebrnom bojom

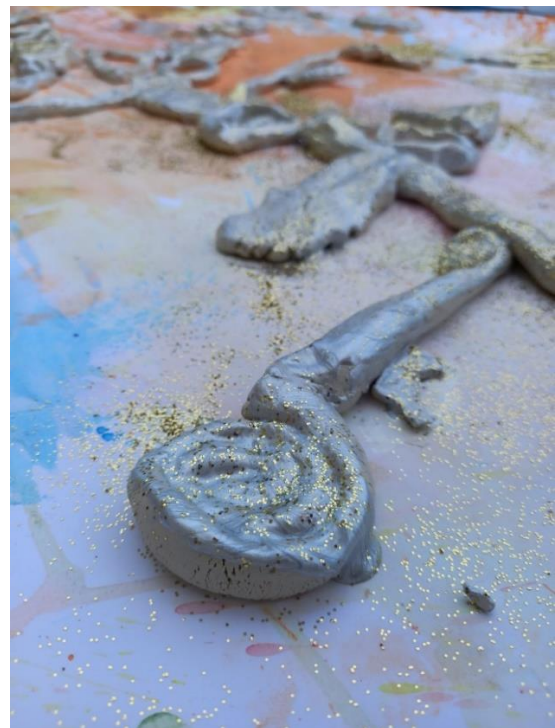
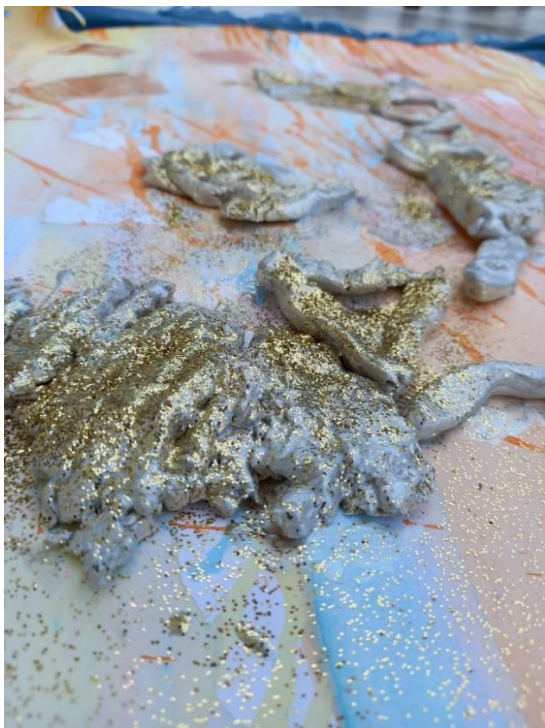
Slika 55. Otiskivanje spužvom

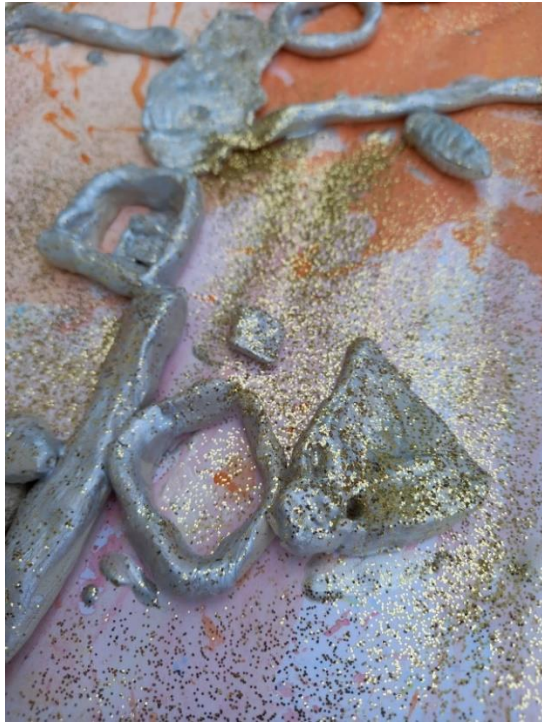
Slika 56. Prosipanje zlatnih šljokica

Slika 57. i 58. Detalji gotovog rada

Slika 59. i 60. Detalji gotovog rada

Slika 61. i 62. Detalji gotovog rada

Slika 63. i 64. Detalji gotovog rada

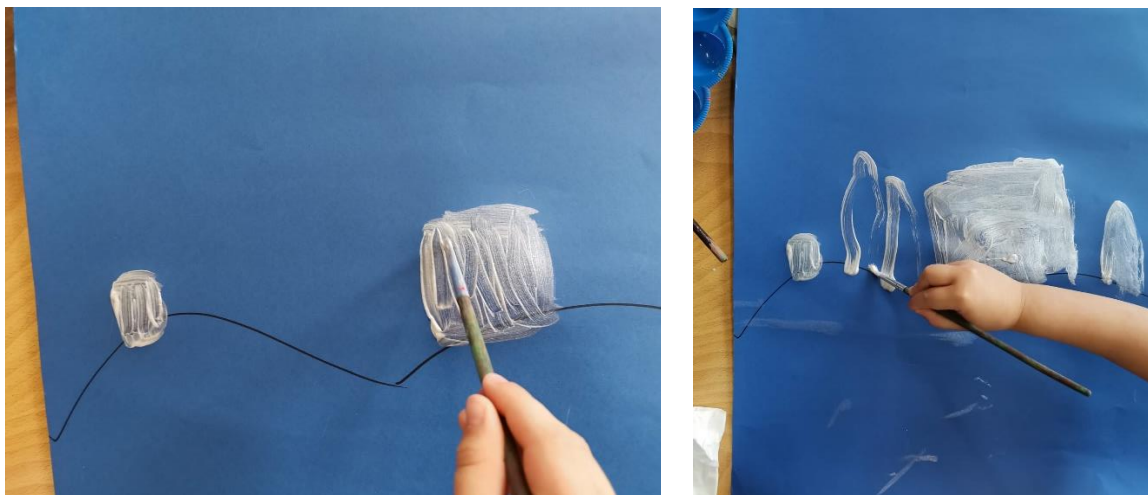

Slika 65. i 66. Detalji gotovog rada

Slika 67. i 68. Detalji gotovog rada

Četvrta aktivnost je bila izrada grada iz priče. Djeca su uz pomoću slika djela Gustava Klimta izezanih u geometrijske oblike lijepili na papiru oblake, brdo na kojem se grad nalazio i ispunjavali su krovove kuća. Kuće su prvo crtali i ispunjavali s kistovima i srebrnom bojom a zatim su lijepili djelove slika po papiru.

Slika 69. i 70. Slikanja kućica srebrnom bojom

Slika 71. Bojanje kućica

Slika 72. i 73. Brdo od geometrijskih oblika

Slika 74., 75. i 76. Krovovi od geometrijskih oblika

Ova aktivnost je djecu potaknula na razgovor o svojim roditeljima, zajedničkim odlascima u grad i na Trg bana Josipa Jelačića što je na kraju postala motivacija za daljnje aktivnosti koje je odgojiteljica planirala provesti s djecom. Kao što je svaki grad lijep, zaključili su da i njihov šareni mora biti u skladu s drugima ali uz dodatak da je njihov čaroban.

Slika 77. Oblaci od geometrijskih oblika

Slika 78. Gotov rad- Gustavov šareni grad

5. ZAKLJUČAK

Percepcija svijeta u kojem živimo razlikuje se od osobe do osobe. Svatko ima svoju viziju okoline i onoga što on jest. Iako smo slični, razlikujemo se u brojnim načinima kojima se koristimo kako bismo oslikali svoj put. Koristimo iste alate komunikacije ali na nama prikladan način. Odrastanjem se susrećemo s brojnim prilikama i načinima koje koristimo kao sredstvo uspostavljanja interakcije u svijetu u kojem dijete ima veliki značaj.

Svijet je čudesno mjesto na kojem padamo i uzdižemo se, susrećemo prepreke i ostvarujemo želje, a sve počinje od malog djeteta. Kada postanemo odrasli ljudi zaboravljamo da smo i mi bili na istom startu kao i oni. Zaboravljamo da dijete ima potrebu za izražavanjem i da tek upoznaje svijet. Ne snalazi se najbolje i ne poznaje sve puteve. Poput spužvice ono upija sve što mu se nađe na putu, od likovnog, glazbenog i književnog stvaralaštva. Od svega uzima pomalo i oblikuje svoj jezik kojim će opisati sebe. Upravo zbog toga odgovornost odgajatelja u radu s djecom je neosporna.

Tijekom svog rada odgajatelj se treba usmjeriti na konstantno upoznavanje i usavršavanje novih i kreativnih metoda rada. Posebnu pažnju treba dati konstantnom upoznavanju i usavršavanju novih i kreativnih metoda rada. Izlaganjem djeteta djelima priznatih likovnih umjetnika, vizualna okolina postaje pokretač aktivnosti i izvor djetetovog stvaralaštva. Ona su mu baza za emocionalni, asocijativni i intelektualni doživljaj, za oblikovanje kritičkoga mišljenja, razmišljanja i postavljanja pitanja o temama koje su bliske dječjem svijetu te postaju poticaj za izražavanje i komunikaciju. Time se stječu kompetencije za aktivno sudjelovanje u suvremenom životu. Upravo na tome mora se temeljiti neposredan rad odgajatelja s djetetom.

Djetetu je likovni izraz vrlo blizak način komuniciranja s okolinom, stoga može i mora biti kreativno sredstvo za poticanje razvijanja kritičkog mišljenja, razvijanja stavova i vrijednosti uspostavljanjem aktivnoga i propisujućeg odnosa prema okolini i likovnom stvaralaštvu.

Prilozi

- Slika 1. Gustav Klimt (1862. – 1918.);
https://hr.wikipedia.org/wiki/Gustav_Klimt (preuzeto 25.1.2022.)
- Slika 2. Sveučilište u Beču, 1365.;
<https://ugllib.org/book/2532596/3f601c> (preuzeto 21.2.2022.)
- Slika 3. „Filozofija” (1900.);
<https://www.gustav-klimt.com/Philosophy.jsp> (preuzeto 26.2.2022.)
- Slika 4. „Medicina” (1901.);
<https://www.gustav-klimt.com/Medicine.jsp> (preuzeto 26.2.2022.)
- Slika 5. „Jurispudencija” (1903.);
<https://www.gustav-klimt.com/Jurisprudence.jsp> (preuzeto 26.2.2022.)
- Slika 6. „Drvo života” (1905.);
<https://www.gustav-klimt.com/The-Tree-Of-Life.jsp> (preuzeto 26.2.2022.)
- Slika 7., 8., 9. „Plesačica”, „Drvo života”, „Zagrljaj”;
<https://www.gustav-klimt.com> (preuzeto 26.2.2022.)
- Slika 10. „Poljubac” (1907.);
<https://www.gustav-klimt.com/The-Kiss.jsp> (preuzeto 26.2.2022.)
- Slika 11. i 12. „Portret Adele Bloch Bauer I. i II. ” (1907. i 1912.);
<https://www.gustav-klimt.com/Portrait-Of-Adele-Bloch-Bauer-1.jsp>
(preuzeto 26.2.2022.)
- Slika 13. „Dama s lepezom” (1918.);
<https://www.gustav-klimt.com/Lady-With-Fan.jsp> (preuzeto 26.2.2022.)
- Slika 14. „Cvjetni vrt” (1907.);
<https://www.gustav-klimt.com/Bauerngarten.jsp> (preuzeto 26.2.2022.)
- Slika 15. „Dama sa šeširo i perom” (1909.);
<https://www.gustav-klimt.com/> (preuzeto 26.2.2022.)
- Slika 16. „Sultanija”; Vlaho Bukovac (1877.);
<https://blog.migk.hr/2021/07/17/vlaho-bukovac-i-medo-pucic/> (preuzeto 10.4.2022.)
- Slika 17. „Crnogorka”; Vlaho Bukovac (1883.);
https://hr.m.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Crnogorka_v.jpg (preuzeto 10.4.2022.)
- Slika 18. Buddha;
<https://artuk.org/discover/stories/colour-in-art-a-brief-history-of-gold>
(preuzeto 22.3.2022.)

- Slika 19. Zlatni kipić Amona;
<https://artuk.org/discover/stories/colour-in-art-a-brief-history-of-gold>
(preuzeto 22.3.2022.)
- Slika 20. Krezov zlatnik;
<https://artuk.org/discover/stories/colour-in-art-a-brief-history-of-gold>
(preuzeto 22.3.2022.)
- Slika 21. Bogorodica s Djetetom (1265.-1275);
<https://artuk.org/discover/stories/colour-in-art-a-brief-history-of-gold>
(preuzeto 22.3.2022.)
- Slika 22. Hagada za Pashu;
<https://artuk.org/discover/stories/colour-in-art-a-brief-history-of-gold>
(preuzeto 22.3.2022.)
- Slika 23. Triptih s raspećem;
<https://artuk.org/discover/stories/colour-in-art-a-brief-history-of-gold>
(preuzeto 22.3.2022.)
- Slika 24. Portret dame; Alesso Baldovinetti (1465.);
<https://artuk.org/discover/stories/colour-in-art-a-brief-history-of-gold>
(preuzeto 22.3.2022.)
- Slika 25. Portret Adele Bloch-Bauer I; Gustav Klimt (1907.);
<https://www.gustav-klimt.com/Portrait-Of-Adele-Bloch-Bauer-1.jsp>
(preuzeto 26.2.2022.)
- Slika 26. Bageri (D. I., 1 g. 11 mj., 2018.)
- Slika 27. Riba (D. I., 2 g. 4 mj., 2018.)
- Slika 28. Čovjek (D. I., 3 g. 6 mj., 2020.)
- Slika 29. Čovjek (D. I., 3 g. 3 mj., 2019.)
- Slika 30. Pauk (D. I., 3 g. 9 mj., 2020.)
- Slika 31. Bager (D. I., 3 g. 4 mj., 2019.)
- Slika 32. Spiderman (D. I., 3 g. 6 mj., 2020.)
- Slika 33. Klaun u kutiji (D. I., 3 g. 10 mj., 2020.)
- Slika 34. Kutija (D. I., 3 g. 9 mj., 2020.)
- Slika 35. detalji djela „Drvo života“;
<https://ugllib.org/book/3410644/0a3ab5> (preuzeto 17.9.2021)
- Slika 36. detalji djela „Drvo života” i „Poljubac”;
<https://ugllib.org/book/3410644/0a3ab5> (preuzeto 17.9.2021)

- Slika 37. Spužvice u obliku geometrijskih oblika
- Slika 38. Proces izrade radova
- Slike 39. Proces izrade radova
- Slika 40. Proces izrade radova
- Slika 41. Proces izrade radova
- Slika 42. M. S (4 g. i 2 mj.)
- Slika 43. P. B. (4 g. i 5 mj.)
- Slika 44. L. F. (4.g i 7.mj.)
- Slika 45. V. L.(5.g. i 1 mj.)
- Slika 46. B. M. (4 g. i 11 mj.)
- Slika 47. L. D. (5 g. i 3 mj.)
- Slika 48. V. Ž. (5 g. i 10 mj.)
- Slika 49. A. K. (5 g. i 4 mj.)
- Slika 50. Bušenje balona ispunjenim bojama
- Slika 51. Oblikovanje mase
- Slika 52. Oblikovanje mase
- Slika 52. Oblici koja su djeca napravila
- Slika 53. Slaganje oblika
- Slika 54. Bojanje oblika srebrnom bojom
- Slika 55. Otiskivanje spužvom
- Slika 56. Prosipanje zlatnih šljokica
- Slika 57. i 58. Detalji gotovog rada
- Slika 59. i 60. Detalji gotovog rada
- Slika 61. i 62. Detalji gotovog rada
- Slika 63. i 64. Detalji gotovog rada
- Slika 65. i 66. Detalji gotovog rada
- Slika 67. i 68. Detalji gotovog rada
- Slika 69. i 70. Slikanja kućica srebrnom bojom
- Slika 71. Bojanje kućica
- Slika 72. i 73. Brdo od geometrijskih oblika
- Slika 74., 75. i 76. Krovovi od geometrijskih oblika
- Slika 77. Oblaci od geometrijskih oblika
- Slika 78. Gotov rad- Gustavov šareni grad

Popis literature

1. Adamec, A. (1988). *Secesija i modernitet*. Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol. 31-32 No. 1; Zagreb
2. Arnason, H., Mansfield, E. (2012). *History of Modern Art*. London: Pearson
preuzeto (30.9.2021.) <https://ugllib.org/book/2877784/841dec>
3. Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga
4. Chilvers, I., Zaczek, I., Welton, J., Bugler, C., Mack, L. (2013). *Art That Changed the World*. New York: DK, Dorling Kindersley
preuzeto (4.3.2022.) <https://ugllib.org/book/2213792/fd3e52>
5. Colour in art: a brief history of gold
posjet (22.3.2022.) <https://artuk.org/discover/stories/colour-in-art-a-brief-history-of-gold>
6. Gustav Klimt: *Paintings, Biography, and Quotes*
posjet (26.2.2022.) <https://www.gustav-klimt.com/>
7. Grgurić, N., Jakubin, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa
8. Harris, N., (1995). *Klimt: život i djelo*. Zagreb: Mozaik knjiga
9. Janson, A. F., Janson, H. W. (2005). *Povijest umjetnosti*. Varaždin: Stanek
10. Maleković, M., (1999). *Stilovi i tendencije u hrvatskoj umjetnosti XX. stoljeća*. Zagreb: Art studio Azinović
11. Mary Hollingsworth, M., Argan, G. (2004). *Art in World History*. London: Routledge
preuzeto (30.9.2021.) <https://ugllib.org/book/5468248/510161>
12. Neret, G., (2001). *Gustav Klimt : 1862. - 1918*. Zagreb: V.B.Z
13. Rogoyska, J., Bade, P., (2005). *Gustav Klimt*. London: Parkstone International
preuzeto (21.2.2022.) <https://ugllib.org/book/2532596/3f601c>
14. Russell, R. (2014). *Masters of art series: Klimt*. United Kingdom: Delphi Classics.
preuzeto (17.9.2021.) <https://ugllib.org/book/3410644/0a3ab5>
15. Težak, S., Babić, S. (1994). *Gramatika hrvatskog jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.
preuzeto (4.3.2022.) <https://hrcak.srce.hr/153370>
16. *Use of gold in painting*
posjet (1.4.2022.) <https://artsandculture.google.com/story/mgXx7oXz0ilaLw>

Izjava o izvornosti završnog/diplomskog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Maja Ištvančić

(vlastoručni potpis studenta)